

Open Access Journals: Importance, Necessity, Effective Factors and Barriers to Their Use from the Viewpoint of Academic Libraries' Librarians

Maryam Heydarpoor

M.A, Knowledge and Information Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.
Email: maryamheydarpoor94@gmail.com

Mohsen Nowkarizi

*Corresponding Author, Professor, Department of Knowledge and Information Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran. Email: mnowkarizi@um.ac.ir

Masoumeh Tajafari

Assistant Professor, Department of Knowledge and Information Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran. Email: tajafari@um.ac.ir

Abstract

Objective: The purpose of the present study was to determine the importance and necessity of using open access journals, and also the effective factors and barriers to the use of such journals from the perspective of academic librarians in Iran's top universities.

Methodology: The research was conducted using a survey method. The population of the study consisted of the librarians at central libraries of Iran's top universities. The sample size of 176 was calculated using Cochran's formula. For collecting data, a stratified random sampling method was utilized. The data required to answer the research questions were collected using a researcher-made questionnaire. The face and content validity of the instrument was confirmed by a panel of Knowledge and Information Science experts. Using the Cronbach's Alpha test, the reliability of the instrument was assessed (87%) which indicated acceptable reliability.

Findings: According to the results, the librarians rated the importance of open access journals and the effect of considering them on attracting users at an above-average level. From the librarians' point of view, the necessity of using open-access journals by academic libraries in Iran to serve their users was also rated at an above-average level. However, the factors affecting using open-access journals varied so that "cost savings" ranked first, with a mean rank of 6.70, and "access to the updated information in using open access journals" ranked last, with a mean rank of 4.43. Among the debilitating factors in using open access journals, the infrastructure factors ranked first and the cultural factors ranked last. Within debilitating infrastructure factors, "the credibility of open access journals" was the most effective and ranked first, with a mean rank of 3.55, and "incompatibility of the open access journals with the requirements of source organization" was the least effective and ranked fifth, with a mean rank of 2.64.

Within the cultural factors, “unfamiliarity with open access journals” was the most effective and ranked first, with a mean rank of 3.49, and “negative attitude to using open access journals” was the least effective and ranked fifth, with a mean rank of 2.78.

Conclusion: The findings of this study revealed that the academic libraries’ librarians have properly perceived the importance and status of open-access journals. Some of the barriers to using these journals could be overcome by improving the users’ information-seeking skills and training them in that regard. To encourage the use of open-access journals in academic libraries, proper policies and planning should be developed to get over the existing barriers and restrictions.

Keywords: Open Access Journals, Academic Libraries, Librarians.

Article type: Research

Publisher: Central Library of Astan Quds Razavi
Library and Information Sciences, 2021, Vol. 24, No.4, pp. 135-153.
Received: 20/03/2018 - Accepted: 09/05/2018

The author(s)

مجلات دسترسی آزاد: اهمیت، ضرورت، عوامل مؤثر و موانع استفاده از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی

مریم حیدرپور داغیان

کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. رایانامه: maryamheydarpoor94@gmail.com

محسن نوکاریزی

* نویسنده مسئول، استاد گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. رایانامه: mnnowkarizi@um.ac.ir

معصومه تجعفری

استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران. رایانامه: tajafari@um.ac.ir

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر تعیین اهمیت، ضرورت مجلات دسترسی آزاد و عوامل مؤثر و موانع استفاده از این منابع از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های برتر ایران بود.

روش‌شناسی: این پژوهش با روش پیمایشی انجام شد. جامعه پژوهش حاضر، کتابداران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های برتر کشور بودند. حجم نمونه (۱۷۶ نفر) با استفاده از فرمول حجم نمونه کوکران تعیین شد و با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی، نمونه‌گیری انجام شد. داده‌های لازم برای پاسخگویی به پرسش‌های پژوهش با پرسشنامه محقق ساخته گردآوری شد. روایی صوری و محتوایی ابزار گردآوری داده‌ها با استفاده از نظر اساتید رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی و پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ سنجیده شد و میزان آلفای حاصل (۰/۸۷٪) نشانگر داشتن پایایی مناسب بود.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد که کتابداران میزان اهمیت به مجلات دسترسی آزاد، تأثیر توجه به مجلات دسترسی آزاد بر جذب کاربران و ضرورت استفاده از مجلات دسترسی آزاد را نیز بیش از حد متوسط بیان کردند. از میان عوامل مؤثر در استفاده از مجلات دسترسی آزاد، صرفه‌جویی در هزینه‌ها با میانگین رتبه ۶/۷ در مرتبه نخست اثرگذاری و دسترسی به اطلاعات روزآمد در استفاده از مجلات دسترسی آزاد با میانگین رتبه ۴/۴۳ در مرتبه آخر قرار گرفتند. از میان عوامل بازدارنده در استفاده از مجلات دسترسی آزاد، عوامل زیرساختی در رتبه نخست اثرگذاری قرار داشت.

نتایج: نتایج این پژوهش بیانگر شناختی است که کتابداران در خصوص اهمیت و ضرورت استفاده از مجلات دسترسی آزاد به دست آورده‌اند. از مهمترین عوامل مؤثر در استفاده از مجلات دسترسی آزاد صرفه‌جویی در هزینه‌ها، مهمترین عوامل مؤثر در عدم استفاده از آن‌ها اعتبار محتوای مجلات دسترسی آزاد است.

کلیدواژه‌ها: مجلات دسترسی آزاد، کتابخانه‌های دانشگاهی، کتابداران.

نوع مقاله: پژوهشی

ناشر: کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی

کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۴۰۰، دوره ۲۴، شماره ۴، شماره پیاپی ۹۶، صص. ۱۳۵-۱۵۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۲/۲۹ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۲/۱۹

© نویسندگان

مقدمه

در محیط دانشگاهی، کتابخانه‌ها نقش اساسی در یادگیری، آموزش و پژوهش از طریق دسترسی به انواع مختلفی از منابع اطلاعاتی بازی می‌کنند. مجلات یکی از مهمترین منابع اطلاعاتی هستند که در رشد و توسعه برنامه‌های پژوهشی دانشگاه نقش دارند و گسترش روزافزون تعداد مجلات در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی نشانه‌ای از اهمیت قابل توجه این نوع منابع است. از سال ۱۹۹۰ با گسترش امکانات رایانه‌ای این منابع مهم به صورت الکترونیکی و برخط دسترس‌پذیر شده‌اند و به تدریج نگاه مدیران کتابخانه‌ها به سمت نشریه‌های الکترونیکی جلب شده است. در حال حاضر اغلب کتابخانه‌های دانشگاهی تمرکز خود را بر این نوع منابع قرار داده‌اند (فتاحی، منصوریان و ارسطوپور، ۱۳۸۵)؛ اما با وجود این، دسترسی مراجعه‌کنندگان به این منابع برای کتابخانه‌ها بسیار پرهزینه است و درصد زیادی از بودجه کتابخانه‌ها صرف تدارک دسترسی به مجلات الکترونیکی می‌شود. با رشد تعداد تخصص‌ها در رشته‌های مختلف، تعداد اشتراک مجلات نیز افزایش یافته است. در عین حال عواملی مانع از تهیه مجلات شده است که می‌توان به رشد سریع دانش، هزینه مجلات و کم شدن بودجه کتابخانه‌ها در این زمینه اشاره کرد. این امر منجر به پدیده‌ای به نام «بحران علمی» شده است. اما در این برهه کتابخانه‌ها باید در جستجوی روش‌هایی برای اثبات کارایی و سودمندی خود در پاسخ به نیازهای کاربران باشند. بدین ترتیب ضرورت شکل‌گیری پایگاه‌های اطلاعاتی و مجلات «دسترسی آزاد» که به صورت الکترونیکی منتشر می‌شوند کاملاً مشخص گردید (اسدی فافار، ۱۳۹۰). بنا به تعریف کوشا و تل‌وال^۱ (۲۰۰۶) دسترسی آزاد دلالت بر دسترسی برخط و مداوم به متن کامل آثار علمی بدون پرداخت هزینه به ناشر یا مؤلف دارد. هدف از مجلات دسترسی آزاد فراهم ساختن امکان دسترسی رایگان به نتایج تمامی آثار علمی و پژوهشی داوری و منتشر شده در مجله‌های تخصصی علمی-پژوهشی برای همگان است (نوروزی، ۱۳۸۵). مزایایی که مجلات دسترسی آزاد برای کتابخانه‌ها به ارمغان می‌آورد، عبارت از افزایش دسترسی به منابع علمی بدون صرف بودجه، انتقال سریع دانش و تغییر نقش‌های آن‌ها به ناشران برجسته مواد علمی با حمایت از مخازن سازمانی است (ژانگ، ژو، ژانگ و شیائو^۲، ۲۰۰۴).

مشکل اساسی که در این میان وجود دارد این است که با وجود این که نزدیک به یک دهه از ظهور این منابع می‌گذرد و در منابع متعددی به روش‌های مختلف بر اهمیت و ضرورت استفاده از مجلات دسترسی آزاد در کتابخانه‌ها تأکید شده است، بررسی منابع کتابخانه‌ها، به ویژه کتابخانه‌های دانشگاهی ایران نشان می‌دهد که این کتابخانه‌ها از این منابع در ارائه خدمات به کاربران استفاده چندانی نبرده‌اند.

1. Kousha & Thelwall

2. Zhang, Zhou, Zhang & Xiao

توجه به مجلات دسترسی آزاد برای کتابخانه‌ها در شرایطی که از یک سو حجم مقاله‌ها، مجله‌های علمی و هزینه اشتراک نشریه‌های علمی در حال افزایش است و از سوی دیگر، بودجه محدود و انتظاراتی رو به افزایش پژوهشگران برای دسترسی به نشریه‌های علمی بیشتر شده و با توجه به اهمیت و نقش نشریات دسترسی آزاد در عرصه ارتباطات علمی جدید و مشکل پژوهشگران ایرانی در دسترسی به مقالات و نشریات علمی و هزینه بالایی که کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی ایران جهت اشتراک و خرید نشریات علمی-پژوهشی پرداخت می‌کنند و وجود تحریم‌های اعمال شده که باعث مشکل تهیه مجلات شده است، بسیار کم است و مشخص نیست چرا به این منابع توجه نمی‌شود. با توجه به نقش کتابخانه‌های دانشگاهی در ارائه خدمات اطلاعاتی به کاربران و دانشجویان، هنوز مشخص نیست که کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی برتر ایران که مهمترین حلقه ارائه خدمات به کاربران هستند، تا چه میزان اهمیت و استفاده از مجلات دسترسی آزاد را در این کتابخانه‌ها ضروری می‌دانند و چه دیدگاهی در خصوص این منابع دارند؟ عوامل و موانع مؤثر در استفاده از مجلات دسترسی آزاد از دیدگاه آنان کدام است؟ هدف اصلی این پژوهش تعیین اهمیت، ضرورت مجلات دسترسی آزاد و عوامل و موانع مؤثر در استفاده از این منابع از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی برتر ایران است. نتایج حاصل از دستیابی به اهداف این پژوهش ممکن است توجه کتابداران را نسبت به دسترسی آزاد که یکی از مفاهیم اثرگذار در ایفای مؤثرتر نقش کتابخانه‌ها و انجام وظایف محوله است، جلب کند. همچنین می‌توان با شناسایی دیدگاه‌های کتابداران در استفاده از مجلات دسترسی آزاد در کتابخانه‌های دانشگاهی، نقاط ضعف و قوت کتابخانه‌ها را مشخص کرد و زمینه استفاده موفق‌تر از آن‌ها را در کتابخانه‌های تحت مسئولیت این کتابداران فراهم آورد.

پرسش‌های پژوهش

۱. تا چه میزان کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی برتر ایران، به مجلات دسترسی آزاد اهمیت می‌دهند؟
۲. تا چه میزان از دید کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی برتر ایران، توجه به مجلات دسترسی آزاد در جذب کاربران مؤثر است؟
۳. از دیدگاه کتابداران ضرورت بهره‌گیری کتابخانه‌های دانشگاهی برتر ایران از مجلات دسترسی آزاد در ارائه خدمات تا چه میزان است؟
۴. سهم هر یک از عوامل مؤثر در استفاده از مجلات دسترسی آزاد از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی برتر ایران به چه میزان است؟

۵. از دیدگاه کتابداران سهم هر یک از عوامل بازدارنده در استفاده از مجلات دسترسی آزاد در کتابخانه‌های دانشگاهی به چه میزان است؟

پیشینه پژوهش

در این قسمت تلاش شده به برخی از پژوهش‌های مرتبط حوزه مجلات دسترسی آزاد اشاره شود. در پژوهشی، عبدخدا، علی‌بیگ، حسینی، راوند، محمدی و زارعی (۱۳۹۲) به بررسی میزان آشنایی و نگرش اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران نسبت به جنبش دسترسی آزاد به اطلاعات علمی پرداختند. یافته‌ها نشان داد میزان آشنایی جامعه با روش‌های دسترسی آزاد به اطلاعات علمی در حد متوسط بود. بیش از ۷۰ درصد از جامعه نسبت به جنبش دسترسی آزاد به اطلاعات علمی نگرش مثبت داشتند. آن‌ها دریافتند که میزان آشنایی اعضای هیئت علمی با جنبش دسترسی آزاد نسبتاً پایین بود، اما بعد از آگاهی‌رسانی کلی در این خصوص به اعضای جامعه، نگرش اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران نسبت به جنبش دسترسی آزاد به اطلاعات علمی مثبت شد.

خلیلی (۱۳۹۴) در پژوهشی به موانع انتشار در نشریات دسترسی آزاد از دیدگاه محققان پزشکی پرداخت. با توجه به یافته‌ها، بیش‌تر پاسخگویان، دریافت هزینه انتشار در نشریات دسترسی آزاد را یک مانع عمده برای عدم انتشار در این نشریات معرفی کردند. وی به این نتیجه رسید که دریافت هزینه انتشار از نویسندگان، مهم‌ترین مانع برای انتشار مقاله در مجلات دسترسی آزاد معتبر محسوب می‌شد. همچنین افزایش تجربه انتشار پاسخگویان می‌توانست تأثیر موانع انتشار را کاهش دهد. در همین راستا، حسن‌زاده و کنعانی هوجقان (۱۳۸۵) موانع دسترسی آزاد نشریات علمی- پژوهشی از دید ناشران را با استفاده از پرسشنامه بررسی کردند. نتایج نشان داد که بین نظر ناشران حوزه‌های مختلف به لحاظ اولویت‌بندی مشکلات مالی، زیرساختی و فرهنگی تفاوت معناداری وجود داشت. ولی میان ناشران دانشگاهی و غیردانشگاهی و نیز بین ناشران شهرستانی و غیرشهرستانی در مورد این موانع تفاوت معنادار وجود نداشت. در نهایت ایشان راهکارهایی را برای رفع موانع دسترسی آزاد ارائه کردند.

کراسر و دیگران^۱ (۲۰۱۰) در پژوهشی به بررسی نگرش و میزان آشنایی نویسندگان مقالات با جنبش دسترسی آزاد به اطلاعات علمی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که در مجموع میزان آشنایی جامعه پژوهش با مفاهیمی همچون آرشيو موضوعی و خود انتشاری در سطح پایینی بود اما پاسخگویان نسبت به جنبش دسترسی آزاد به اطلاعات علمی در کل نگرش مثبتی داشتند و از آن استقبال می‌کردند. ایویگ‌ریگوتا و

آنوریود^۱ (۲۰۱۲) در پژوهشی میزان آگاهی پژوهشگران از انتشارات علمی دسترسی آزاد، فرصت‌ها و مزایای دسترسی آزاد برای پژوهشگران سراسر جهان و چالش‌های دسترسی آزاد را مورد بحث قرار دادند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که پاسخگویان از مزایای اصلی استفاده از مجلات دسترسی آزاد (دسترسی برخط و رایگان) آگاهی داشتند و عدم دسترسی به امکانات اینترنت را محدودیت عمده‌ای برای استفاده از نشریات علمی دسترسی آزاد بیان نمودند.

بارو و ایز^۲ (۲۰۱۷) در پژوهشی به شناسایی عوامل متفاوت مورد بررسی کتابداران هنگام انتخاب مجلات دسترسی آزاد و نیز شناسایی چالش‌های پیش‌روی آن‌ها در دسترسی به مجلات دسترسی آزاد پرداختند. در این پژوهش با استفاده از پرسشنامه، داده‌ها از ۳۳۵ کتابدار دانشگاهی در ۵۷ مؤسسه دانشگاهی، فنی و آموزش عالی جمع‌آوری شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که محل انتشار مقاله و شهرت مجله به عنوان مهمترین عوامل تأثیرگذار در انتخاب مجلات دسترسی آزاد بودند و هزینه نویسنده مانع تأثیرگذاری در انتشار مقاله در مجلات دسترسی آزاد به شمار می‌رفت.

در آفریقا پژوهشی توسط بوساه، اوکجی و بارو^۳ (۲۰۱۷) انجام شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که شهرت مجله عامل تأثیرگذاری در انتخاب مجلات دسترسی آزاد بود. بیشتر پاسخگویان هزینه نویسنده و عدم دسترسی به اینترنت را موانع مهمی در استفاده از نشریات آزاد می‌دانستند.

در پژوهشی که توسط چان و چونگ^۴ (۲۰۱۷) انجام شد، پژوهشگران با هدف شناسایی دیدگاه‌ها و تمایل پژوهشگران دانشگاهی درباره مجلات دسترسی آزاد، به تجزیه و تحلیل اطلاعات در چهار حوزه گسترده علوم بهداشت، علوم زیستی، علوم فیزیک و علوم اجتماعی در دانشگاه هنگ کنگ پرداختند. یافته‌ها نشان داد که پژوهشگران مجلات دسترسی آزاد را جایگزینی برای قیمت‌های نامناسب مقاله‌ها می‌دانستند و ارزش اصلی مجلات دسترسی آزاد را در تضمین دسترسی به دانش برشمردند. دیگر یافته‌های پژوهش حاکی از آن بود که افزایش تعداد مجلات دسترسی آزاد در سال‌های اخیر نه تنها در نحوه مدیریت محتوی و بودجه، بلکه نیز در انتخاب مجلات علمی بر پژوهشگران دانشگاهی در ارائه مقالات خود برای انتشار تأثیر گذاشته بود.

بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که هرچند برخی پژوهش‌ها در خارج از کشور به عوامل تأثیرگذار و موانع دسترسی به نشریات دسترسی آزاد پرداخته و دیدگاه‌ها کاربران را بررسی کرده‌اند، اما تاکنون پژوهشی

1. Iwighrehweta & Onoriode

2. Baro & Eze

3. Bosah, Okeji & Baro

4. Chan & Cheung

در کشور در زمینه اهمیت و ضرورت مجلات دسترسی آزاد از دیدگاه کتابداران، موانع و عوامل مؤثر در استفاده از آن‌ها انجام نشده است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش، کتابداران ده کتابخانه مرکزی دانشگاهی (دانشگاه تهران، صنعتی شریف، صنعتی امیرکبیر، علم و صنعت، تربیت مدرس، دانشگاه شیراز، فردوسی مشهد، صنعتی اصفهان، شهید بهشتی و دانشگاه تبریز) است که در نتایج رتبه‌بندی دانشگاه‌های برتر کشور در سال ۱۳۹۵ رتبه‌های نخست را کسب کرده‌اند. این رتبه‌بندی هر ساله توسط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برای دانشگاه‌های کشور انجام می‌شود. این دانشگاه‌ها، طبق آمار کسب شده در سال ۱۳۹۵ حدود ۳۲۵ نفر کتابدار داشتند. بر اساس نمونه‌گیری کوکران^۱ و با اطمینان ۹۵ درصد و ضریب خطای ۵ درصد، نمونه پژوهش ۱۷۶ نفر به دست آمد. روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای نسبتی جهت انتخاب نمونه پژوهش مورد استفاده قرار گرفت. طبقات هر یک از دانشگاه‌های مورد بررسی در نظر گرفته شدند.^۲

داده‌ها با استفاده از پرسشنامه محقق‌ساخته گردآوری شد و روایی آن با استفاده از نظرات پنج تن از اعضای هیئت علمی گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد تأیید و پایایی پرسشنامه نیز با ضریب آلفای کرونباخ محاسبه گردید. ضریب آلفای کرونباخ برای مؤلفه‌های مختلف این پرسشنامه به شرح ذیل محاسبه شد: برای میزان اهمیت کتابخانه‌های دانشگاهی برتر به مجلات دسترسی آزاد ۷۷ درصد، برای تأثیر توجه به مجلات دسترسی آزاد بر جذب کاربران ۸۹ درصد، برای میزان ضرورت بهره‌گیری کتابخانه‌های دانشگاهی از مجلات دسترسی آزاد ۹۰ درصد، برای عوامل مؤثر بر استفاده از مجلات دسترسی آزاد ۹۳ درصد، ۹۳، برای موانع استفاده از مجلات دسترسی آزاد ۸۱ درصد و در نهایت پایایی کل آن ۸۷ درصد به دست آمد که نشان داد وسیله اندازه‌گیری از پایایی لازم برخوردار بود.

لازم به ذکر است که از تعداد ۱۷۶ پرسشنامه توزیع شده در نهایت ۱۴۵ پرسشنامه جمع‌آوری گردید. نسبت پرسشنامه‌های بازگردانده شده و ضریب پاسخ‌دهی ۸۲ درصد بود. برای ارزش‌گذاری پاسخ‌ها در پرسشنامه، از طیف لیکرت استفاده شد به این صورت که به پاسخ‌های بسیار زیاد، زیاد، متوسط، کم و بسیار

1. Cochran

۲. کل حجم نمونه مورد نیاز × (حجم کل جامعه ÷ حجم جامعه طبقه مورد نظر) = حجم نمونه

کم به ترتیب ارزش ۵-۴-۳-۲-۱ اختصاص داده شد. پس از جمع‌آوری داده‌ها و ورود به نرم‌افزار SPSS 22 از آمار توصیفی (آماره‌هایی نظیر میانگین، انحراف معیار و خطای معیار میانگین) و آمار استنباطی (با توجه به همگن بودن توزیع و تعداد زیاد نمونه‌ها از آزمون پارامتریک تی-یک نمونه و برای اولویت‌بندی داده‌ها از آزمون فریدمن)، جهت پاسخگویی به پرسش‌های پژوهش استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

در ادامه یافته‌های پژوهش در پیوند با پرسش‌های پژوهش و با همان ترتیب ارائه شده است. لیکن پیش از پرداختن به پرسش‌های پژوهش، به منظور آشنایی با ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخگویان، در جدول ۱ بخشی از این اطلاعات ارائه شده است.

جدول ۱. مشخصات جمعیت‌شناختی پاسخگویان

مشخصات جمعیت‌شناختی	فراوانی	درصد	درصد فراوانی تجمعی
جنسیت	زن	۱۱۲	۷۷/۲
	مرد	۳۳	۲۲/۸
	جمع	۱۴۵	۱۰۰
نوع استخدام	رسمی	۱۰۴	۷۱/۷
	پیمانی	۲۷	۱۸/۶
	قراردادی	۱۴	۹/۷
	جمع	۱۴۵	۱۰۰
سابقه خدمت	کمتر از پنج سال	۳	۲
	بین پنج تا ده سال	۲۱	۱۴/۵
	بین یازده تا پانزده سال	۷۸	۵۳/۸
	بیشتر از پانزده سال	۴۳	۲۹/۷
	جمع	۱۴۵	۱۰۰
مدرک تحصیلی	دکتری	۵	۳/۵
	کارشناسی ارشد	۴۵	۳۱
	کارشناسی	۹۳	۶۴/۱
	کاردانی	۲	۱/۴
	جمع	۱۴۵	۱۰۰

یافته‌های بخش اطلاعات جمعیت‌شناختی نشان داد که تعداد زنان بیشتر از مردان بود. پاسخگویان با استخدام رسمی بیشترین فراوانی را به خود اختصاص دادند. ۸۳/۵ درصد پاسخگویان بیش از ده سال سابقه کار در کتابخانه داشتند. بیش از ۶۴ درصد پاسخگویان دارای مدرک کارشناسی بودند.

پرسش ۱. تا چه میزان کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های برتر ایران، به مجلات دسترسی آزاد اهمیت می‌دهند؟

به منظور بررسی اهمیت کتابداران به مجلات دسترسی آزاد در ابتدا میانگین گویه‌های پرسشنامه محاسبه و سپس نقطه ۵۰ درصد (یعنی عدد ۳) به عنوان حد متوسط در نظر گرفته شد. برای اطلاع از وضعیت جامعه پژوهش از نظر اهمیت و مقایسه آن با سطح متوسط از آزمون تی یک نمونه‌ای استفاده شد. در جدول ۲ نتایج آزمون تی یک نمونه‌ای متغیر یاد شده برای پاسخ به این پرسش ارائه شده است.

جدول ۲. نتایج آزمون تی یک نمونه‌ای برای بررسی اهمیت مجلات دسترسی آزاد

متغیر	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار میانگین	آماره تی	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	حد پایین	حد بالا
اهمیت کتابداران به مجلات دسترسی آزاد	۳/۵۸	۰/۵۶	۰/۴۶	۱۲/۴۵	۱۴۴	۰/۰۰	۰/۵۸	۳/۴۹	۳/۶۷

همان‌گونه که یافته‌های جدول ۲ نشان می‌دهد، سطح معناداری برای اهمیت کتابداران به مجلات دسترسی آزاد کم‌تر از ۰/۰۵ ($p=0.000$) بود. با توجه به مثبت بودن تفاوت میانگین می‌توان گفت که میانگین نمرات در وضعیت موجود، بیش‌تر از حد متوسط (نقطه ۵۰ درصد) است. این یافته‌ها نشانگر آن است که اهمیت مجلات دسترسی آزاد از دیدگاه کتابداران بیشتر از حد متوسط (در بازه ۳/۴۹ - ۳/۶۷ در جامعه) بیان شد.

پرسش ۲. تا چه میزان از دید کتابداران کتابخانه‌های برتر ایران، توجه به مجلات دسترسی آزاد در جذب کاربران مؤثر است؟

هدف این پرسش تعیین میزان تأثیر توجه به مجلات دسترسی آزاد بر جذب کاربران بود. بدین منظور، پس از محاسبه میانگین این گویه‌ها، میانگین به دست آمده با نمره متوسط (نمره ۳) مقایسه شد. در جدول ۳ نتایج آزمون تی یک نمونه‌ای برای تأثیر توجه به مجلات دسترسی آزاد بر جذب کاربران نشان داده شده است.

جدول ۳. نتایج آزمون تی یک نمونه‌ای برای تأثیر توجه به مجلات دسترسی آزاد بر جذب کاربران

متغیر	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار میانگین	آماره تی	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	حد بالا	حد پایین
توجه به مجلات دسترسی آزاد مؤثر بر جذب کاربران	۳/۶۳	۰/۷۲	۰/۰۵	۱۰/۶	۱۴۴	۰/۰۰۰	۰/۶۳	۳/۷۵	۳/۵۱

همان‌طور که یافته‌های جدول ۳ نشان می‌دهد، سطح معناداری برای میزان تأثیر توجه به مجلات دسترسی آزاد بر جذب کاربران کم‌تر از $0/05$ ($p=0/000$) بود. در نتیجه، بین میانگین تأثیر توجه به مجلات دسترسی آزاد بر جذب کاربران با میانگین (عدد ۳) تفاوت معناداری وجود داشت و این میانگین پایین‌تر از سطح متوسط بود. با توجه به مثبت بودن تفاوت میانگین می‌توان گفت که میانگین نمرات در وضعیت موجود، بیشتر از حد متوسط (نقطه ۵۰ درصد) بود. این یافته‌ها نشانگر آن است که کتابداران توجه به مجلات دسترسی آزاد و تأثیر آن بر جذب کاربران را بیش‌تر از حد متوسط (در بازه $3/51 - 3/75$ در جامعه) بیان کردند.

پرسش ۳. از دیدگاه کتابداران ضرورت بهره‌گیری کتابخانه‌های دانشگاه‌های برتر ایران از مجلات دسترسی آزاد در ارائه خدمات تا چه میزان است؟

هدف از طرح این پرسش، تعیین میزان ضرورت استفاده از مجلات دسترسی آزاد در کتابخانه‌های دانشگاه‌های برتر ایران بود. بدین منظور، ابتدا لازم بود میانگین گویه محاسبه شود و سپس با نقطه ۵۰ درصد (یعنی عدد ۳) مقایسه شود. در جدول ۴ نتایج آزمون تی یک نمونه‌ای برای مقایسه میزان ضرورت استفاده از مجلات دسترسی آزاد با حد متوسط (۳) نشان داده شده است.

جدول ۴. نتایج آزمون تی یک نمونه‌ای برای بررسی ضرورت بهره‌گیری از مجلات دسترسی آزاد

متغیر	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار میانگین	آماره تی	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	حد پایین	حد بالا
ضرورت استفاده از مجلات دسترسی آزاد	۳/۸۴	۰/۳۷	۳/۰۳	۲۷/۰۴	۱۴۴	۰/۰۰۰	۰/۸۴	۳/۷۷	۳/۹

یافته‌ها نشان می‌دهد که بین میانگین نمرات کتابداران در باب میزان ضرورت استفاده از مجلات دسترسی آزاد در جدول فوق با نقطه ۵۰ درصدی توزیع نمرات (نمره ۳) تفاوت معناداری وجود داشت و

می‌توان گفت که میانگین نمرات این متغیر در وضعیت موجود بیش‌تر از حد متوسط (نقطه ۵۰ درصدی) بود. این یافته‌ها نشانگر آن است که کتابداران ضرورت استفاده از مجلات دسترسی آزاد را بیش از حد متوسط (در بازه ۳/۷۷-۳/۹) بیان کردند.

پرسش ۴. سهم هر یک عوامل مؤثر در استفاده از مجلات دسترسی آزاد از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های برتر ایران به چه میزان است؟

این پرسش شناسایی و رتبه‌بندی عوامل تأثیرگذار در استفاده از مجلات دسترسی آزاد از دیدگاه کتابداران بود؛ بدین منظور از آزمون رتبه‌بندی فریدمن استفاده شد. در جدول ۵ نتایج آزمون رتبه‌بندی فریدمن ارائه شده است.

جدول ۵. رتبه‌بندی تأثیرگذاری عوامل مؤثر در استفاده از مجلات دسترسی آزاد

آماره آزمون			اولویت	میانگین رتبه	مؤلفه‌ها
Sig	Df	Chi-Square			
۰/۰۰۰	۹	۶۳/۰۲	۱	۶/۷۰	صرفه‌جویی در هزینه
			۲	۶/۰۲	رایگان بودن این نوع منابع
			۳	۵/۷۹	دسترسی به منابع به صورت بر خط
			۴	۵/۵۶	افزایش غنای مجموعه کتابخانه
			۵	۵/۴۸	افزایش میزان استنادی به آثار علمی
			۶	۵/۳۲	دسترسی آزاد برای تمامی خوانندگان
			۷	۵/۲۵	نداشتن محدودیت حق تکثیر
			۸	۵/۱۲	تدارک دسترسی به متن کامل منابع
			۹	۴/۴۳	دسترسی به اطلاعات روزآمد

با توجه به یافته‌های جدول ۵ می‌توان گفت که از دیدگاه کتابداران سهم عوامل مؤثر در استفاده از مجلات دسترسی آزاد متفاوت از یکدیگر بود. با توجه به میانگین رتبه‌های مشاهده شده در جدول فوق می‌توان گفت که صرفه‌جویی در هزینه‌ها با میانگین رتبه ۶/۷۰ در مرتبه نخست اثرگذاری و دسترسی به اطلاعات روزآمد در استفاده از مجلات دسترسی آزاد با میانگین رتبه ۴/۴۳ در مرتبه نهم قرار گرفتند.

پرسش ۵. از دیدگاه کتابداران سهم هر یک از عوامل بازدارنده در استفاده از مجلات دسترسی آزاد در کتابخانه‌های دانشگاهی به چه میزان است؟

هدف از طرح این پرسش شناسایی عوامل دارای بیشترین و کمترین بازدارندگی و تأثیر در عدم استفاده یا استفاده از مجلات دسترسی آزاد بود. در جدول ۶ یافته‌های حاصل از اجرای آزمون فریدمن و برخی از شاخص‌های مرکزی برای موانع زیرساختی و فرهنگی ارائه شده است.

جدول ۶. نتایج آزمون فریدمن برای بررسی موانع استفاده از مجلات دسترسی آزاد

آماره آزمون				اولویت	میانگین رتبه	مؤلفه‌ها
Sig	Df	Chi-Square	تعداد			
۰/۰۰۰	۱	۲۹/۵۰	۱۴۵	۱	۱/۷۱	موانع زیرساختی
				۲	۱/۲۹	موانع فرهنگی

همان‌گونه که در جدول ۶ مشاهده می‌شود، سطح معناداری در این آزمون برابر با ۰/۰۰۰ و کوچکتر از ۰/۰۵ بود. بنابراین، تفاوت معناداری میان اولویت‌بندی موانع وجود داشت. بر این اساس، موانع زیرساختی با میانگین رتبه ۱/۷۱ در اولویت نخست و موانع فرهنگی با میانگین رتبه ۱/۲۹ در اولویت آخر قرار گرفتند. در ادامه، برای بیان دقیق‌تر میزان بازدارندگی موانع، هر یک از موانع (زیرساختی و فرهنگی) به صورت مجزا مورد بررسی قرار گرفت. در جدول ۷ یافته‌های حاصل از اجرای آزمون فریدمن و برخی از شاخص‌های مرکزی برای موانع زیرساختی ارائه شده است.

جدول ۷. رتبه‌بندی تأثیرگذاری مؤلفه‌های عوامل بازدارنده زیرساختی در استفاده از مجلات دسترسی آزاد

آماره آزمون				اولویت	میانگین رتبه	مؤلفه‌ها
Sig	Df	Chi-Square	تعداد			
۰/۰۰۰	۴	۳۲/۳۸۵	۱۴۵	۱	۳/۵۵	موانع زیرساختی
				۲	۲/۹۹	
				۳	۲/۹۸	
				۴	۲/۸۳	
				۵	۲/۶۴	

با توجه به یافته‌ها، دیدگاه کتابداران درباره سهم عوامل بازدارنده زیرساختی در استفاده از مجلات دسترسی آزاد متفاوت از یکدیگر بود. با توجه به میانگین رتبه‌های مشاهده شده در جدول فوق می‌توان گفت

اعتبار محتوای مجلات دسترسی آزاد با میانگین رتبه ۳/۵۵ در مرتبه نخست، بیشترین اثرگذاری را داشت و عدم تناسب مجلات دسترسی آزاد با نیازهای سازمان مادر با میانگین رتبه ۲/۶۴ در مرتبه پنجم، کمترین اثرگذاری را به خود اختصاص داد. در جدول ۸ یافته‌های حاصل از اجرای آزمون فریدمن و برخی از شاخص‌های مرکزی برای موانع فرهنگی ارائه شده است.

جدول ۸. رتبه‌بندی تأثیرگذاری مؤلفه‌های عوامل بازدارنده فرهنگی در عدم استفاده از مجلات دسترسی آزاد

آماره آزمون				اولویت	میانگین رتبه	مؤلفه‌ها	موانع فرهنگی
Sig	Df	Chi-Square	تعداد				
.۰۰۰	۴	۲۲/۴۸۶	۱۴۵	۱	۳/۴۹	عدم آشنایی با مجلات دسترسی آزاد	
				۲	۲/۹۲	عدم درخواست مراجعه‌کنندگان	
				۳	۲/۹۱	عدم اعتقاد به مفید بودن مجلات دسترسی آزاد	
				۴	۲/۹۰	مقاومت کتابخانه در استفاده از مجلات دسترسی آزاد	
				۵	۲/۷۸	نگرش منفی نسبت به استفاده از مجلات دسترسی آزاد	

با توجه به یافته‌های جدول ۸ می‌توان گفت که از دیدگاه کتابداران سهم عوامل بازدارنده در عدم استفاده از مجلات دسترسی آزاد متفاوت از یکدیگر بود. با توجه به میانگین رتبه‌های مشاهده شده در جدول فوق می‌توان گفت که ناآشنایی با مجلات دسترسی آزاد با میانگین رتبه ۳/۴۹ در مرتبه نخست، بیشترین اثرگذاری را داشت و نگرش منفی نسبت به استفاده از مجلات دسترسی آزاد با میانگین رتبه ۲/۷۸ در مرتبه پنجم، کمترین اثرگذاری را به خود اختصاص داد.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به بررسی اهمیت و ضرورت استفاده مجلات دسترسی آزاد و عوامل و موانع مؤثر در استفاده از این منابع از دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های برتر ایران پرداخت.

در دهه‌های اخیر با پیشرفت وب و اینترنت، تحول سریعی در ارتباط‌های علمی ایجاد شده که نشر دسترسی آزاد یکی از پیامدهای این تحول بوده است. امروزه دسترسی آزاد به مجلات به طور فزاینده‌ای در تمام کتابخانه‌های دانشگاهی جهان مورد توجه قرار گرفته است. استفاده از مجلات دسترسی آزاد در کتابخانه‌ها، به بهبود بهره‌وری و افزایش دستاوردهای عملکردی کتابخانه می‌انجامد. لازم است که کتابخانه‌های دانشگاهی از این منابع جدید جهت ارائه خدمات به کاربران استفاده کنند. در عصر حاضر اگر کتابخانه‌ها به منزله سازمانی خدماتی که همواره کاربران در مرکز کلیه فعالیت آن‌ها قرار دارند، در پاسخگویی به توقعات،

انتظارات و نیازهای خاص مراجعان خود شکست بخورند، جایگاه رفیع خود را در مقام قلب دانشگاه از دست خواهند داد، بنابراین اهمیت و ضرورت استفاده از مجلات دسترسی آزاد در کتابخانه‌های دانشگاهی از دیدگاه کتابداران دانشگاهی مورد توجه این پژوهش قرار گرفت. از دیگر اهداف این پژوهش بررسی عوامل مؤثر و بازدارنده استفاده از مجلات دسترسی آزاد بود. به طور کلی یافته‌های بخش اول پژوهش (جدول ۲) نشان داد که میزان اهمیت کتابداران به مجلات دسترسی آزاد بیشتر از سطح متوسط بود. نتایج این بخش همسو با نتایج عبدخدا و دیگران (۱۳۹۲) بود. آن‌ها گزارش کردند که اعضای هیئت علمی نگرش مثبتی نسبت به جنبش دسترسی آزاد به اطلاعات علمی دارند. هر چند اهمیت این مجلات از نظر کتابداران بیش از سطح متوسط بوده، اما به نظر می‌رسد برای به حد مطلوب رساندن آن و توجه ویژه ایشان به این مجلات باید کار و تبلیغ بیشتری از سوی مسئولان نسبت به مزایای آن‌ها برای کتابخانه بشود.

یافته‌های بخش دوم پژوهش (جدول ۳) نشان داد کتابداران میزان توجه به مجلات دسترسی آزاد و تأثیر آن بر جذب کاربران را بیشتر از سطح متوسط دانستند. نتایج این بخش همسو با نتایج قانع (۱۳۸۶) بود. او مهمترین عاملی را که اعضای هیئت علمی برای انتشار مقاله به شیوه دسترسی آزاد بیان نمودند، افزایش خوانندگان و استنادها برشمرد. نوروزی (۱۳۸۵) یکی از مزایای مجلات دسترسی آزاد را افزایش خوانندگان بیان نمود. کتابداران باید سعی کنند که ارتباط بین کاربران و کتابخانه‌ها را حفظ نمایند. توجه به مجلات دسترسی آزاد علاوه بر صرفه‌جویی در هزینه‌های کتابخانه و افزایش میزان دسترسی به مقالات علمی، موجب افزایش خوانندگان و در نتیجه افزایش میزان استنادها به مقاله‌های نشریات دسترسی آزاد و افزایش ضریب تأثیرگذاری آن‌ها می‌شود. این امر، مستلزم این است که کتابداران توجه بیشتری به این نوع منابع نشان دهند و در خدمات کتابخانه استفاده بیشتری از آن‌ها داشته باشند. با توجه به تلقی مثبت کتابداران از تأثیر این گونه مجلات، زمینه برای بهبود استفاده از مجلات یاد شده آماده است و هر کتابخانه به راحتی می‌تواند در این زمینه به افق‌های بهتری دست یابد. دسترسی بیشتر برای همه اصلی قابل توجه است که از این طریق میسر خواهد شد.

یافته‌های بخش ضرورت بهره‌گیری کتابخانه‌های دانشگاهی از مجلات دسترسی آزاد (جدول ۴) نشان داد که کتابداران ضرورت استفاده از مجلات دسترسی آزاد را بیش از حد متوسط بیان نمودند، که خود بیانگر شناختی است که کتابداران در خصوص ضرورت و جایگاه این منابع در کتابخانه‌ها به دست آورده‌اند. در همین راستا، در متون متعددی (موریس^۱، ۲۰۰۶؛ جاین^۲، ۲۰۱۲) به ضرورت استفاده از مجلات دسترسی آزاد در

1. Morris

2. Jain

کتابخانه‌ها اشاره شده است. کتابداران به مجلات دسترسی آزاد به عنوان یک ضرورت برای رشد کتابخانه‌ها پی برده‌اند. در نتیجه انتظار می‌رود در آینده بیشتر به این پدیده توجه شود و نقاط ضعف کتابخانه در این زمینه به نقاط قوت و فرصت پاسخگویی بهتر به مراجعان با آن خدمات تبدیل شود. اگر امروز کتابداران چالش‌ها را بدانند و شناسایی کنند، تمام آن‌ها به فرصت‌هایی برای بهره‌برداری در آینده در خدمت فعالیت‌های کتابخانه تبدیل خواهد شد.

همان‌طور که گفته شد بررسی عوامل مؤثر و بازدارنده یکی دیگر از اهداف این پژوهش بود. یافته‌های پژوهش در این زمینه (جدول ۵) نشان داد که در میان مهمترین عوامل مؤثر در استفاده از مجلات دسترسی آزاد در کتابخانه‌های دانشگاهی از دیدگاه کتابداران، عامل صرفه‌جویی در هزینه‌ها با میانگین رتبه ۶/۷۰ در مرتبه نخست اثرگذاری قرار گرفت. برخلاف این یافته، بارو و ایزو (۲۰۱۷) محل انتشار مقاله و شهرت مجله را به منزله مهمترین عوامل تأثیرگذار در انتخاب مجلات دسترسی آزاد گزارش کردند. در پژوهش بوساه و دیگران (۲۰۱۷) نیز شهرت مجله عامل تأثیرگذاری در انتخاب مجلات دسترسی آزاد ذکر شد. عدم همسویی نتایج پژوهش حاضر در مورد مهمترین عامل تأثیرگذار با نتایج پژوهش‌های یاد شده ممکن است ناشی از بافت فرهنگی و جامعه متفاوت این پژوهش‌ها با آن‌ها باشد. به احتمال زیاد در جامعه ما، عامل هزینه در شرایط تحریم‌های کنونی اعمال شده از سوی قدرت‌های بزرگ و نیز تورم روزافزون و کمبودهای بودجه ناشی از آن تحریم‌ها در دانشگاه‌ها، عامل اقتصاد را بسیار پررنگ و مهم کرده است؛ اما در آن جوامع اعتبار مجله هنوز از اهمیت افزون‌تری برخوردار بوده و به نظر می‌رسد عامل هزینه خیلی در آن‌جا نمود نداشته است. با توجه به این که صرفه‌جویی در هزینه به عنوان مؤثرترین عامل برای کتابخانه‌ها که با محدودیت بودجه مواجه هستند، تلقی می‌شد، آمادگی ذهنی از سوی کتابداران برای توجه به اهمیت و ضرورت این منابع وجود دارد.

یافته بخش نهایی پژوهش (جدول ۶) در مورد شناسایی تأثیر عوامل بازدارنده در استفاده از مجلات دسترسی آزاد نشان داد که عوامل زیرساختی در اولویت نخست و عوامل فرهنگی در اولویت آخر قرار داشت. این یافته‌ها همسو با یافته‌های حسن‌زاده و کنعانی هوجقان (۱۳۸۹) بود که به موانع دسترسی آزاد نشریات علمی-پژوهشی از دید ناشران پرداختند و مؤلفه زیرساختی را یکی از مهمترین موانع مجلات دسترسی آزاد گزارش کردند. در پژوهش بارو و ایزو (۲۰۱۷) نیز یافته‌ها نشان داد که عامل هزینه نویسنده مانع تأثیرگذاری در انتشار مقاله در مجلات دسترسی آزاد بود. بوساه و دیگران (۲۰۱۷) هزینه نویسنده و عدم دسترسی به اینترنت را موانع مهمی در استفاده از نشریات آزاد برشمردند. خلیلی (۱۳۹۴) دریافت هزینه انتشار از نویسنده را مهمترین مانع برای انتشار مقاله در مجلات دسترسی آزاد معتبر بیان کرد. ایویگریگوتا و آنوریود (۲۰۱۲) عدم دسترسی به امکانات اینترنت را محدودیت عمده‌ای برای استفاده از نشریات علمی دسترسی آزاد

بیان کردند که بخشی از این عوامل را می‌توان در ردیف همان عوامل زیرساختی برشمرد. شناسایی عوامل بازدارنده بر استفاده از مجلات دسترسی آزاد در کتابخانه‌های دانشگاهی کمک بزرگی به مسؤولان کتابخانه‌ها، جهت رفع موانع و آماده‌سازی کتابخانه‌ها برای استفاده از این منابع می‌کند.

به طور کلی، پژوهش حاضر بر آن بود تا ضمن مشخص نمودن اهمیت، ضرورت مجلات دسترسی آزاد و عوامل مؤثر و موانع استفاده از این منابع، بتواند به تعیین نقش کتابداران بر میزان استفاده از این منابع بپردازد. اکنون نتایج پژوهش ممکن است افزون بر نشان دادن میزان اهمیت و ضرورت استفاده مسئولان و کتابداران از مجلات دسترسی آزاد، آن‌ها را متقاعد سازد تا برای شناسایی هر یک از موانع دسترسی به این منابع تلاش کنند، همان‌طور که نتایج نشان داد برخی از موانع زیرساختی و فرهنگی در این زمینه وجود دارد. برخی از این عوامل مانند مشکل شناسایی منابع دسترسی آزاد و مشکل استفاده از این منابع به راحتی و با فعالیت کتابداران و بالابردن مهارت‌های اطلاع‌یابی و آموزش‌های آن‌ها به کاربران قابل رفع است. بنابراین برای توسعه هر چه بهتر استفاده از مجلات دسترسی آزاد در ایران نیازمند برنامه‌ریزی صحیح برای ترویج و استفاده از این منابع و از میان برداشتن موانع و محدودیت‌های این نوع منابع هستیم. توجه به پیشرفت علمی این منابع و کارکرد بسیار زیادی که این منابع در ارائه خدمات به کاربران دارند از جمله تغییر در نحوه ارائه خدمات و به تبع آن پویایی کتابخانه، افزایش دسترسی به منابع بیشتر، تبادل و انتقال بهتر اطلاعات و تغییر از مدل سنتی به مدل نوین ارتباطات علمی را به دنبال خواهد داشت. بنابراین لازم است که کتابداران توجه بیشتری به این نوع منابع نشان دهند و در خدمات کتابخانه استفاده بیشتر از آن‌ها داشته باشند.

در پایان پیشنهاد می‌شود دانشگاه‌ها با انتشار اطلاعاتی درباره فواید استفاده از مجلات دسترسی آزاد زمینه‌ساز آشنایی بیش‌تر کتابداران با آن‌ها و استفاده بیشتر کاربران از این منابع شوند. برگزاری کارگاه به منظور آشنایی و نیز افزایش سطح آگاهی شناخت کتابداران با مزایای مجلات دسترسی آزاد؛ آگاهی‌رسانی در جهت اهمیت و کیفیت نشریات دسترسی آزاد؛ و تهیه فهرست نشریات دسترسی آزاد معتبر در حوزه‌های موضوعی مورد نیاز در این زمینه مؤثر است.

سپاسگزاری

از کلیه کتابداران کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های برتر کشور جهت مشارکت در انجام این پژوهش سپاس و قدردانی به عمل می‌آید.

منابع

- اسدی‌فارفار، فاطمه (۱۳۹۰). بررسی میزان استناد مقالات اعضای هیئت علمی فیزیک دانشگاه‌های دولتی شهر تهران نمایه شده در پایگاه استنادی علوم ۲۰۰۸-۲۰۰۹، به نشریات دسترسی آزاد و عوامل مؤثر بر آن. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه الزهرا (س).
- حسن‌زاده، محمد؛ کنعانی هوجقان، فرزانه (۱۳۸۹). بررسی موانع ایجاد دسترسی آزاد مجله‌های علمی پژوهشی ایران از دید ناشران. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۳(۱)، ۳۵-۵۲.
- خلیلی، لیلیا (۱۳۹۴). موانع استفاده از مجلات دسترسی آزاد به عنوان کانال انتشاراتی از دیدگاه اعضاء هیئت علمی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور. مدیریت اطلاعات سلامت، ۱۲(۴)، ۴۳۵-۴۴۴.
- عبدخدا، محمدیهو؛ علی‌بیگ، محمدرضا؛ حسینی، آغافاطمه؛ راوند، سامان؛ محمدی، مسعود؛ زارعی، جواد (۱۳۹۲). بررسی میزان آشنایی و نگرش اعضای هیئت علمی نسبت به جنبش دسترسی آزاد به اطلاعات علمی در دانشگاه علوم پزشکی تهران. مجله پیابورد سلامت، ۷(۵)، ۴۵۷-۴۶۷.
- فتاحی، رحمت‌الله؛ منصوریان، یزدان؛ ارسطوپور، شعله (۱۳۸۵). مدیریت نشریه‌های ادواری: جنبه‌های نظری و کاربردی گزینش، فراهم‌آوری و ارائه خدمات ادواری‌های چاپی و الکترونیکی. تهران: دبیزش.
- قانع، محمدرضا (۱۳۸۶). بررسی موانع دسترسی آزاد اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های کشور به اطلاعات علمی و ارائه مدلی برای ارتباطات علمی ایران. پایان‌نامه دکترای علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تهران.
- نوروزی، علیرضا (۱۳۸۵). مجله‌های دسترسی آزاد و نقش آن‌ها در گسترش دانش و پیشرفت علمی ایران، رهیافت، ۳۸، ۱۵-۲۱.

References

- Abdekhoda, M. H., Alibeyk, M. R., Hosseini, A. F., Ravand, S., Mohammadi, M., & Zarei, J. (2013). A survey study to identify Tehran University of Medical Science faculty members' familiarities with open access movement and their attitude about it. *Payavard Salamat*, 7(5), 457-467. (in Persian)
- Asadi Far Far, F. (2011). *Examining the citation rate of physics faculty members' articles of Tehran state universities indexed in the Science Citation Database 2008-2009, to open access journals and the affecting factors*, Master's Dissertation, Al-Zahra University. (in Persian)
- Baro, E. E., & Eze, M. E. (2017). Perceptions, preferences of scholarly publishing in open access routes: A survey of academic librarians in Nigeria. *Information and Learning Science*, 118(3/4), 152-169
- Bosah, G., Oleji, C. C., & Baro, E. E. (2017). Perceptions, preferences of scholarly publishing in open access journals: A survey of academic librarians in Africa, *Digital Library Perspectives*, 33(4), 378-394.
- Chan, G. R., & Cheung, A. S. C. (2017). The transition toward open access: The University of Hong Kong experience. *Library Management*, 38(8/9), 488-496.

- Creaser, C., Fry, J., Greenwood, H., Oppenheim, C., Proberts, S., Spezi, V., & White, S. (2010). Authors awareness and attitudes toward open access repositories. *New Review of Academic Librarianship*, 16(1), 61-145.
- Fattahi, R., Mansourian, Y., & Arastoopour, S. (2006). *Serials management handbook: Collection development, organization and services*. Tehran: Dabizesh. (in Persian)
- Hassanzadeh, M., & Kanani Hoochghan, F. (2010). Investigation of barriers against providing open access to Iranian scholarly journals: Publishers' point of view. *Library and Information Science*, 13(1), 35-52. (in Persian)
- Ivwithreghweta, O., & Onoriode, O. K. (2012). Open access and scholarly publishing: Opportunities and challenges to Nigerian researchers. *Chinese Librarianship: An International Electronic Journal*, 33. Available at: <http://www.iclc.us/cliej/cl33IO.pdf>
- Jain, P. (2012). Promoting open access to research in academic libraries. *Library Philosophy and Practice (e-journal)*, 737. Available at: <http://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/737>
- Khalili, L. (2015). Barriers of using open access journals as a publishing channel from the perspective of faculty members of medical universities. *Health Information Management*, 12(4), 435-444. (in Persian)
- Kousha, K., & Thelwall, M. (2006). Motivations for URL citations to open access library and information science articles. *Scientometrics*, 68(3) 501-517.
- Morris, S. (2006). Open access: How are publishers reacting?. *Serials Review*, 30(4), 304-307.
- Norouzi, A. (2006). Open access journals and their role in the development of Knowledge and scientific progress in Iran. *Rahyaf Journal*, 38, 15-21. (in Persian)
- Qane, M. R. (2007). Investigating the barriers of free access of faculty members to scientific information and providing a model for scholarly communication in Iran, Ph.D Thesis, University of Tehran. (in Persian)
- Zhang, H., Zhou, J., Zhang, X., & Xiao, X. (2004). Thoughts on the development of web resources navigation system for major subjects during the 10th 5-year plan. *Journal of Academic Libraries*, 2, 34-37.